This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

1002
K37

UC-NRLF
$B 81 940

YC 72404

·FROM·THE·LIBRARY·OF·
·PAUL N·MILIUKOV·

SIGILLVM·VNIVERSITATIS·CALIFORNIENSIS
FIAT LVX
MDCCCLXVIII

EX LIBRIS

Please Trim

На гжа А. С. Милюкова

Karavelov, E.

27. III. 1900 г.

Bŭlgarkata

8 Кар

8Б

БЪЛГАРКАТА

v

ВЪ

Nashitie Narodni Piesni

НАШИТѢ НАРОДНИ ПѢСНИ

i

И

v nashata Belletristika

ВЪ НАШАТА БЕЛЛЕТРИСТИКА.

(Рѣчь, четена отъ Е. Каравелова на 3-й Декемврий 1899 г. на литературно-музикалната вечеринка, дадена отъ Софийското Женско Образователно Дружество въ Славянската Бесѣда.)

СОФИЯ
Печатница на Г. А. Ножаровъ.
1900.

PRESERVATION
COPY ADDED
ORIGINAL TO BE
RETAINED
JUL 27 1994

Nielieckoe

PG1002
K37

Г-жи и г-да! Мисля, че най-добрѣ ще изкажа своята благодарность къмъ Настоятелството на Соф. Женско Образователно Дружество за честьта, която ми е оказало съ поканата да участвувамъ въ тая вечеринка, ако съумѣя, макаръ непълно и съ бѣгли штрихове, да очертая образътъ на българката тъй, както той се явява въ нашитѣ народни пѣсни и нашата беллетристика. Ще почна отъ народнитѣ пѣсни, безъ да се стрѣскамъ отъ твърдѣния, чувани не веднажъ, че „по народнитѣ пѣсни мѫчно било и не трѣбвало да се правятъ изводи, защото не се знаело, кое е свое и кое — чуждо, заимствувано".

Наистина, у разни народи се срѣщатъ сходни мотиви, положения, черти, дори подобни изрази за еднакви понятия, но то се обяснява:

1). Съ сходство въ условията на живота. У племена, стоящи на еднаква степень на развитие, се забѣлѣзватъ много общи нѣща: на лапландеца и на жителя на Сандвичевитѣ острови нуждата е изострила ума да постигне едно и сѫщо срѣдство за добивание, наприм., огънь съ кремъкъ или чрѣзъ търкание сухи дървета.

2). Сходството може да се дължи на еднакво племенно произхождение. Пръснати, разсѣяни, отдалечени едно отъ друго, племената неволно и естественно запазватъ наслѣдието, получено отъ прѣдцитѣ; у славянскитѣ племена не само се срѣщатъ еднакви мотиви, но дори изрази; напр., нашата народна поезия обича да си служи съ отрицателни сравнения.

Угреала дзвезда обденица,
Не ми била дзвезда обденица,
Тук' ми била чаша Войводо' а.

M854991

Отрицателни сравнения се срѣщатъ и въ русскитѣ народни пѣсни; сжщийтъ изразъ най-сполучливо е употрѣбилъ великиятъ русский поетъ-художникъ, Лермонтовъ, въ дивнатаси пѣсень за младийтъ опричникъ Кирибѣевичъ и търговеца Калашниковъ.

Не сіяетъ на небѣ солнце красное,
Не любуются имъ тучки синія:
То за трапезой сидитъ во златомъ вѣнцѣ,
Сидитъ грозный царь Иванъ Васильевичъ.

3). Най-послѣ, дѣйствително, ставатъ и заимствования на единъ народъ у другъ; но онова, що пѣе народътъ, ако и да не е всѣкога негово самобитно творение, винаги отговаря на неговатѣ лични чувства, болки, настроение на врѣмето; та еднакви причини пораждатъ еднакви слѣдствия, слѣдователно естественно е, че гладъ, суша, който народъ и да сполети, ще нагласятъ пѣвеца на тжжовенъ тонъ, а богата жетва ще му навѣе противоположно чувство.

За това, оставямъ фолклориститѣ да си болятъ главата и да рѣшаватъ, коя пѣсень чья е неотемлима собственность, и смѣло ще черпя за жената-българка черти отъ нашитѣ пѣсни. Жената въ тѣхъ се явява въ двояка роль: отрицателна и положителна. Първата, неблаговидната, неблагодарната изпълняватъ свекървитѣ въ своитѣ отношения къмъ снахитѣ, мащехитѣ къмъ заваренитѣ дѣца, снахитѣ къмъ зълвитѣ; отличителнитѣ черти на тѣхната роля сж злоба, завистъ, омраза, коварство, чувства, които се не спиратъ и прѣдъ най отвратително прѣстжпление; — за щастие или нещастие, тие черти сж общечеловѣчески, срѣщатъ се у всички народи. Свекървата отравя снахата, снахитѣ убиватъ единственното си мжжско дѣте, за да набѣдятъ невинната си зълва и съ това да накаратъ мжжетѣ си, нейнитѣ братя, да я намразятъ и погубятъ. Въ всички подобни случаи народътъ бърза да въздаде възмездие на виновнитѣ прѣстжпници, и справедливостьта изисква да отбѣлѣжимъ, че не рѣдко, на крайтъ, и правата, въ начало онеправданата страна, не се отличава съ голѣма мегкость въ нравитѣ: тъй, синътъ злѣ отплаща на майка си за нейнитѣ козни противъ смирената прѣданна снаха, негова жена, на чиято вѣрность и помощь той дължи новото си прѣвръщение въ человѣкъ: на гощавката, съ която чествува тая радость, той запалва майка си, Петканина свекърва, обвита въ рогозка, облѣна съ катранъ, да му гори три дни и три нощи.

Привлѣкателна, симпатична се явява жената въ втората роля, като снаха въ отношение къмъ девера, сестра къмъ брата, като майка и отчасти като съпруга. Снахата спрѣмо девера е пълна противоположность на онова, що е тя спрѣмо зълва си. Нѣма пѣсень, която да не идеализира нейнийтъ образъ, кога се засегне дѣлбата на бащино наслѣдство помежду двама братя. Обикновенно по-старийтъ братъ, отъ желание всичко да обсеби, онеправдава по-малкийтъ, гледа да го прѣмахне: въ едни случаи, той кара жена си да го отрови, въ други — хвърля брата си въ тъменъ занданъ. И въ двата случая снахата се явява на страната на правдата, тя не изпълнява заповѣдьта на мѫжа си, дадена въ минута на заслѣпено раздразнение и безразсѫдно користолюбие: тя знае, че тие чувства сѫ бързолетни, че ще настѫпи свѣстяване, разкаяние. Първата снаха не отравя свойтъ деверъ, втората носи на безвиннийтъ затворникъ храна, свѣщи, на недѣлята прѣмѣна, за да може да понесе теготата на своето положение, до като заговори братското чувство у виновника. И въ двата случая снахата се явява спасителка и на двамата братя, които безъ нея насмалко остава да паднатъ жертва, първийтъ — на своето безразсѫдство, а вторийтъ — на братска несправедливость. — Но най-хубаво възсъздаванъ въ народнитѣ пѣсни е образътъ на сестрата; по своята самоотвержена любовь, по своята безтрепетна готовность да се жертвува, тя стои по-горѣ отъ майката и отъ жената-сѫпруга. Тъй, въ пѣсеньта „Боленъ Стоянъ“, виждаме, цѣло село да се разбѣгва при наближаванието на еничари и татари; само майката на Стояна не напуща кѫщата си, не се страхува отъ зулумджиитѣ, защото е много имотна, има съ що да изкупи свойтъ и на дѣцата си животъ, па най-сѣтнѣ и синоветѣ й сѫ множко, та и да отмъкнатъ нѣкого, останащатъ ѝ пакъ доста. Еничаритѣ нахълтватъ, оплѣняватъ всичко и отмъкватъ малкийтъ Стоянъ; майката се спотайва въ кѫщи, а хубавата Рада, негова сестра, изкача плачешкомъ, търчи подирь насилницитѣ, за да отърве брата си, скубе русата си коса; вѣтърътъ носи косата ѝ по друмове, еничари я бератъ, сучатъ си камшици, шибатъ съ тѣхъ конетѣ си, отъ гдѣто ги ударятъ, капе алена кръвь, отъ нея поникватъ и цъвтятъ червени ружи, съ които еничаритѣ окичватъ чалмитѣ си. Ето съ какви чаровни изрази възпѣва народътъ сестрата — своята любимица, която въ дадений случай засѣнява ликътъ на майката. — Засѣненъ, мъгливъ е и образътъ на жената-сѫпруга наредъ съ оня на сестрата, кога послѣдната, озарена отъ сиянието на беззавѣтна, самоотвержена любовь, се застѫпя и жертвува за брата: Каравида гонятъ турци, прѣслѣдватъ го до селото, въ самата му кѫща ще навлѣзатъ. Сестра му, Ангелина, изхвърля изъ шаренийтъ ковчегъ приготвенитѣ отъ години дарове, скрива брата въ него, заключва сандъка, ключа вплита въ косата си — и турцитѣ довтасватъ, тършуватъ навредъ, разпитватъ най-напрѣдъ, заплашватъ жена му; тя, за да отмахне бѣдата отъ своя глава, дума: „я го не знамъ, хватете я Ангелина, тая знаитъ, да ви кажитъ, кадѣ ми е Каравидо". Всички заплашвания сѫ безсилни прѣдъ сестрината любовь! На Ангелина отрѣзватъ главата, ключътъ пада и издава скривалището на Каравидо. Турцитѣ отключватъ сандъка, изваждатъ Каравида, но, смаени отъ величието на жертвата, харизватъ живота на брата. — Такъва нашитѣ пѣсни рисуватъ българката въ кѫщи, въ крѫга на семейнитѣ отношения.

Не е за забравяние тя и въ полето, като неуморима, незамѣнима работница. Прѣзъ маранитѣ на юлскитѣ дни, сгъната о двѣ, чвръсто подъ нейний сърпъ падатъ златни класове, а тя пѣе ли, пѣе, пълни модрото висине и полскийтъ просторъ съ звънливийтъ си гласъ, спира лудо младо на пѫтя, кани го да се надпрѣварятъ въ работата и му надвива.

Народътъ изважда жената изъ тѣснитѣ рамки на семейството, туря я войвода на отборъ юнаци, на които дочутитѣ мърмрения — защо жена да имъ е войвода — тя умѣе да утолужи, като ги кани на състезание — на стрѣлять на пръстенъ, въ който никой, освѣнъ нея, не попада.

Най-сетнѣ прѣдставлява ни я той беззавѣтно прѣдана на всичко най-свидно и мило за человѣка: на вѣра, народность, бащиния. — Ни мжки, ни увѣщания на майка, дошла да нагледа хвърлената въ дълбокъ, мраченъ зандань дъщеря — да пожали младинитѣ си, че не е на дрѣхи наносена, на хоро наиграна, — не сж въ състояние да сломятъ твърдостьта на нейнийтъ духъ: тя кълне майката за безумнитѣ ѝ съвѣти, за нищо не промѣня своето-родното, гаври се съ душманитѣ си мжчители, които, разярени, я подлагатъ на по-силни мжки, но тя

Душа дава, а не вѣра.

Тие сж свойственнитѣ и отличителни черти на жената въ нашитѣ пѣсни.

Сега да се обърнемъ къмъ беллетристиката. По причини, понятни на читателитѣ, отминувамъ мълкомъ героинитѣ отъ беллетристиката на турската епоха, като „Злочеста Кръстинка“, „Загубена Станка“ и др. подобни, и ще се огранича, и то пакъ въ главни черти, съ женитѣ въ двата романа на г. Вазова, „Подъ Игото“ и „Нова Земя“, съ р. „Смутно Врѣме“ отъ г. Страшимирова и съ кратката повѣсть „Леля Гена“ отъ г. Веселина, на която първообразътъ, ако и по-блѣдъ, намираме въ лицето на Пенка въ „Мамино Дѣтенце“ отъ Л. Каравелова. Въ Рада, Невѣнка, Стефка, Марийка авторитѣ като да искатъ да прѣдставятъ българката идеализирана, на новото врѣме, но полученото изображение е безцвѣтно, смутно, неуловимо; или новата формация на българката, като неустановена, ще е такъва, или пъкъ авторитѣ не сж могли още да я схванатъ. Дочитате, затваряте книгата, напрѣгате въображението да си ги прѣдставите и усилията ви сж тщетни, защото прѣдъ вашитѣ очи се мѣркатъ призрачни сѣнки.

Рада, героинята на р. „Подъ Игото“, е учителка въ Бѣла-Черква въ навечерието на Освободителната война, въ въстанническийтъ периодъ. Сираче безъ майка и баща, тя е израснала въ килията на бездушна калугерка, добро, но забито сѫщество, което за първъ пѫть въ живота срѣща братско участие въ Огнянова. Най-жива е тя въ сцената на изпита: вие виждате, какъ свѣнливо нарежда ученичкитѣ, какъ трепне и копнѣе при най-малкото запинание въ тѣхнитѣ отговори, какъ блѣднѣе и се губи при дохажданието и намѣсата на Стефчова въ изпита. — Невѣнка въ р. „Нова Земя“ е като продължение на Рада по душевенъ строй и тя е израснала подъ суровата дѣсница на баща си, хаджи Гѫчо; слѣдъ Освобождението тя се възпитава въ Русия, отгдѣто се връща тъкмо на врѣме, за да издѣри нараненото сърдце на Стрѣмски отъ жестоката измѣна на Драга; за нейното сближавание и оженвание за Стрѣмски гореща съюзница се явява кака Гинка, която въ р. „Подъ Игото“, отъ омраза къмъ Султана, мѣси песметъ за юнацитѣ въ Балканътъ, а въ р. Нова Земя“, напукъ на хаджи Гѫчо, гледа да ожени неговата дъщеря съ омразнийтъ нему Найдена Стрѣмски. И наистина, тя се жени за него, и двамата сѫпрузи заживѣватъ безоблачно сговорно и честито помежду си, до като авторътъ не пуща въ ходъ „свѣтската интрига“ на Цабрикова, който подмѣта, невинно ужъ, на Невѣнка за „възхитителнийтъ романъ на мѫжътъ ѝ въ Русе съ г-жа Лостарева, тогава — г-ца Драга Филовичъ“. Тая интрига нарушава за единъ день душевнийтъ миръ на Невѣнка; въ нея се поражда ревность, която трае колко росна капка на слънце; но изображението, както на това остро чувство, тъй и на цѣлото живувание на тая идеална двойка, нѣкакъ не е нашенско, като да е навѣено отвънъ, а не подгледано у насъ. — Двѣ блѣдни сѣнки имаме и въ романа на г. Страшимирова, въ лицето на Стефка и Марийка, двѣ другарки, свършили наедно гимназия. Марийка, „отъ срѣдня рѫка учителка“, тиха, свѣнлива, скоро се оженва за прѣдметътъ на своето сърдце, Кънчева, свива си топло, сгрѣно отъ взаимна любовь, гнѣздо — и ней нищо по-вече не трѣбва. Стефка живѣе охолно въ богатата бащина кѫща, почива слѣдъ учението и чака свойтъ прѣдмѣтъ: при първа срѣща съ младийтъ поручикъ Попова тя се смущава, вълнува, при втора — и двамата любовни тръпки ги побиватъ, при третя, на изпращание отъ бала, вече Поповъ „лудо цѣлува ржката ѝ“ и обяснението е готово, на утрото би могли да се изправятъ подъ вѣнчила, но настжпятъ усилни дни: бунтъ, потъпканъ прѣди да избухне, подложенъ процесъ, гдѣто прѣстжпницитѣ виновници сж сждии и обвинители, а невиннитѣ — подсждими и обвиняеми; поручикътъ е затворенъ, осжденъ за шесть години. Стефка дава дума да го чака и устоява на думата си. Поповъ не излежава срокътъ на присждата, излиза изъ затвора и, въ крайтъ на романа, ние виждаме двамата съ една благородна рускиня да заминаватъ за Русия, гдѣто ще се женятъ.

Тие сж, тъй да кажемъ, идеалнитѣ женски образи въ нашата беллетристика.

Несравненно живъ и вѣщо списанъ портретъ отъ натура е жизнерадостната, бъбривата кака Гинка, която се срѣща и въ двата романа на г. Вазова, дъщеря на навжсенийтъ, жлъчнийтъ хаджи Юрдана. Такива какини Гинкини и сега не сж кжтъ въ нашата татковина; тѣ сж отзивчиви на добро дѣло, дѣйствуватъ по настроение, лесно кипватъ. Кака Гинка мѣси песметъ за юнацитѣ въ Балканътъ, „които ще свалятъ краставийтъ Султанъ“, но, кога баща ѝ, хаджи Юрданъ, се разкрѣсква, разфучава и замахва съ чибукътъ да я удари, тя благоразумно се отдръпва въ кжщи, гдѣто излива ядътъ си, както винаги, върху своитъ мжжъ, Генко, когото напухва съ чехълъ. Но сжщата кака Гинка е готова, ако нѣкоя комшийка подиграе нейнийтъ спарушенъ Генко, сигурно вече не съ чехълъ, а съ кобилица да ѝ отупа прахътъ. Тя е развита за врѣмето си, чете, знае наустъ „Многострадалната Геновева“, подсказва на актьоритѣ, кога нѣщо кажатъ по своему. Нея всичко интересува — и комшийски праздни клюки, и по-сериозни кроежи на мжже, и всѣкога нейното съдѣйствие е цѣнно и отъ сърдце. Всѣкога весела, засмѣна, малко нѣщо перната, устата, но тя е жива, съ плъть и кръвь, и нея можемъ да си прѣдставимъ безъ напрежение, като безхитростенъ, жизненъ, па, ако щете, и много симпатиченъ женский образъ за свое врѣме и мѣсто.

Въ „Нова Земя", освѣнъ Невѣнка и кака Гинка, има още двѣ женски лица, които по мѣстото, що имъ отдава авторътъ, не можемъ отмина мълкомъ. Тѣ сѫ двѣтѣ сестри, омѫжената Свѣтлина и момата, въ начало, Драга. Четете вие и се чудите. Какъ още при първитѣ зари на Освобождението е могло да изникне такова цвѣте, като тѣхъ. Отгдѣ такова лицемѣрие, изтънчено прѣсторство и невѣроятенъ фалшъ? Не че у насъ вирѣятъ само лилии и теменуги, но кога сѫ успѣли да се развиятъ такива бездушни кокетки, за които не сѫществуватъ ни приличие, ни свѣнъ, ни женска гордость, ни честь? Свѣтлина, която бѣга въ Букурещъ подирь единъ русский офицеринъ, се завърща въ Русчукъ подъ рѫка (?) съ свойтъ сѫпругъ, отишелъ въ Гюргево да я срѣща (?!), и на другийтъ день — ни лукъ яла, ни лукъ мерисала — прѣдъ гоститѣ „нѣжно усмихната къмъ мѫжътъ си", тя се възторгава отъ „благата и прѣлеститѣ на домашното огнище", прѣпорѫчва „женидбата за най-голѣмо благодѣяние и щастие", та съ това кара дори не твърдѣ високонравственнийтъ си баща да се погнуси. Въ тая атмосфера се развива Драга и отива по-далечъ и отъ сестра си: днесь тя моли Стрѣмски „да я грабне и носи на край свѣтътъ", утрѣ се сгодява за Патева, по-късно се оженва за Лостарева и мѣнува въздихателитѣ си като рѫкавици. . . . . Отвратителна до цинизмъ, незнаящъ прѣдѣли, е тя въ „Хисара, въ гостилницата на Ариматейски, гдѣто около една широка маса златната Пловивска младежь играе карти", тъй отвратителна, щото съ удоволствие можемъ да ѝ обърнемъ гърбъ, за да се срѣщнемъ очи съ очи съ Пенка и леля Гена, и да си отдъхнемъ.

Пенка расте въ бащината си сиромашка кѫщица, подъ будното око на добрата, работлива майка, които качества и ней се прививатъ; прѣтрупана съ работа, тя расте доволна, засмѣна, до като баща ѝ, зашемеденъ отъ богатството на Нено чорбаджи, не я оженва силомъ за безпѫтнийтъ неговъ синъ, Николчо. Покорна, безотвѣтна прѣдъ бащина жестока воля, тя се мѫчи въ залисиитѣ на новийтъ животъ въ Неновата кѫща да изличи плѣнителнийтъ образъ на отъ нейнитѣ за-лудо отхвърленийтъ, ней лика-прилика, Стояна, гълта сълзитѣ на нараненото си сърдце, за да ги порони още по-горчиви, когато Николчо прахоса бащиното богатство, забѣгне въ Влашко, а нея остави съ тежка мотика да изкарва хлѣбътъ на дѣцата и болната си свекърва. Въ минути на отпадвание, на непосилна мѫка, „тя би се удавила, но нейнитѣ дѣца трѣбва да бѫдатъ сити и обути и нейната свекърва не трѣбва да проклина днитѣ си“.

На леля Гена, героиня въ малката повѣсть на г. Веселина, заслужва да се спремъ по-вече. Тя е отъ рѣдкитѣ, ако не единственъ истински художественъ женский образъ въ нашата беллетристика, въ чието възпроизвеждание не виждамъ да влизатъ наносни, чужди вѣяния. Леля Гена не е образована, не е ходила на учение ни въ Русия, ни другадѣ на чужбина, не говори другъ езикъ, освѣнъ български, но мислитѣ, думитѣ ѝ се вържатъ съ дѣлата Тя, остала малка безъ баща, живѣе съ майка си, отъ рано се кали въ живота, който ѝ се дава мѫченъ: всѣки залакъ хлѣбъ въ майчината ѝ сиромашка кѫща се изкарва съ потъ на чело, но и двѣтѣ, майка и дъщеря, носятъ отредениятъ тѣмъ дѣлъ, не само твърдо и покорно, но и весело. Двѣтѣ, пѫргави, чвръсти, насмогватъ съ чужда работа на насѫщнитѣ си нужди и навсѣкѫдѣ тѣ сѫ желанни гостенки, помощници, и въ тѣхната кѫщица излишъкъ нѣма, но и оскѫдия се не хвърля въ очи. И живѣятъ си тѣ, день по день, тежъкъ, моренъ за снагата, но спокоенъ за душата животъ, съ блага вѣра въ добра бѫднина, — до като въ селото се вѣстява отъ Влашко Маринъ, тѣхенъ съселянинъ, отдавна отдѣленъ отъ бащинъ кѫтъ, „човѣкъ младъ и хубавецъ, съ засукани мустачки, прѣмѣненъ, като аговски синъ: единъ моравъ фесъ, чишире и минтанъ отъ синкава чоха, а по тѣхъ сѫде сърма и гайтане, единъ широкъ влашки поесъ“. И неговото вѣстявание занимава цѣлото село: бае Гочко тъкми момичето си за него; разумнийтъ бае Груйо съ почить се отзовава за „топлитѣ му джобове“, а кога Маринъ се хване на хоро, „всички жени отъ стърна зяпатъ на него“. Но на баба му Лала, на снаха му Кита, па и неговитѣ „очи остали на Гена, и той рекълъ, че тукъ ще да е“. И Гена „го видѣла, чула, какво е приказвалъ, и отъ тогива веке не знае се, де е; плаче, като дѣте, и се моли прѣдъ куната дано го научи и вразуми света Богородичка — по-скоро да прати годежници. Въ градината пробира цвѣтя, вие китки, кити се, реди се, па грабне стовнитѣ и отиде на вода. И за хорото се чисти, реди, та веке нѣма какъ“. Годежътъ става и нейната клета майка свѣти отъ радость, че „чедото ѝ ще да си е дома, при нея, че ще бѫде чорбаджийка и ще рахатува“. И свадбата се извършва и „напълня се бабината Минчовичина кѫща съ радость, промѣни се — не можешъ да я познаешъ, както не можеше да познаешъ и баба си Минчовица... А пакъ леля ти Гена! Тя какъ му се радваше, какъ му угаждаше и какъ го обичаше? Не може да се изкаже!.. Като влѣзешъ у тѣхъ въ кѫщи, не можъ ре, че това е напрѣднята бабина Минчовичина кѫща“. Радостьта, обаче, не е за дълго врѣме въ нея; по ведрото небе надъ тая, за мигъ свѣтнала, кѫща попълзиха сиви облаци, тѣ се сгѫстиха, потъмнѣха и на яснитѣ очи на Гена падна мъгла, която вече се не разнесе: Маринъ неусѣтно се промѣни, „токо седи и мълчи, все замисленъ и угриженъ, га че му е криво“. Кога е *той* дома, женитѣ плахо си шушнатъ, баба Минчовица се вижда въ чудо, а Гена? — Прѣдъ хората се смѣе, приказва и шегува, ужъ весела, но очитѣ ѝ похлътватъ. „Дорде бѣше той добъръ, колкото му треперѣше и угаждаше, откакъ взе да става *такъвъ*, два пѫти повече му угажда и гледа всичко да му приготви и принесе, прѣди той да ѝ поиска“. И за майка си тя става „чудна“, че ѝ „не дава да подума, кога вземе нѣщо да се оплаква и да се жали, като останатъ сами; сърди се и се кара, ако рече нѣщо лошо за Марина прѣдъ чуждинекъ... А той отъ лошъ по-лошъ става, захваща често и пиянъ да се връща. Взелъ по-често да гълчи и да се кара. А Гена все търпи, и прѣдъ хората — ушка нѣма нищо, а сама все се топи и губи“. — Тъй се изминаватъ Велики пости, настѫпя Страстната Недѣля, хората се стѣгатъ за Великдень. На Разпетийтъ Петъкъ Маринъ си дохожда въ кѫщи съ единъ Копривщенинъ, и заповѣдва на жена си „малко тъй пернато“, по-скоро да го стегне за пжть и я отминува, като чужда, безъ да я погледне, нея, застанала при портата, съ прѣгасналъ погледъ, съ китка здравецъ въ ржка, да му подаде на изпроводякъ.

Какъ сж прѣкарали Великденскитѣ праздници клѣтитѣ жени, Господь ги знае. Надѣвали му се тѣ днесь, утрѣ, до като се научили, че заминалъ пакъ за Влашко. Кога обадили на Гена за това, „тя не рекла нищо, само прѣблѣднѣла малко, па захванала да приказва ептенъ за друго“. Цѣлата нощь тя проплакала, а на зараньта събрала своитѣ вѣнчилки и прѣмѣни, гдѣто ѝ бѣ направилъ той и заедно съ негови изостанали дрѣхи „накитила ги хубавѣ въ новийтъ ковчегъ и ги задънила въ скривалището. . . И се ударва Гена пакъ на работа. Единъ день праздна не остая. И какъ върти мотиката! Всички ѝ се чудятъ. Прѣдъ хората пакъ си е весела, смѣе се, шегува се, като че ли нищо не е било. Но нейното хубаво лице завѣхва, по челото ѝ се показватъ бръчки, дългата ѝ гжста коса окжсѣ, оредѣ, нейнитѣ весели свѣтнали очи влетѣха въ главата, огъня имъ угасна и рѣдко, рѣдко блѣсне пакъ напрѣднята искра, а по-вечето тѣ сж малко мъгливи, като прѣбулени, и изъ-подъ това було се съглежда една силна тжга, дълбока мисъль. . . Измѣни се инакъ, ала силата ѝ остана, и сѣкашъ се удвои, — зимѣ, лѣтѣ тя запиръ не знае. Гдѣ я не повикатъ, тамъ не свършва работа“. Работи Гена и въ работата гледа „да задуши и да забрави своитѣ мжки и ядове“ отъ оногова, който „въ Влашко се намѣстилъ пакъ на хубаво мѣсто и си заживѣлъ много добрѣ“. Тя разпитва за него и, кога го разбере, му праща по търговци „хубави, бѣли чорапи съ ситни шарета, хубави желти дюли, сминови китки и много, много здраве, съ сълзи на очи“. А отъ него въ отвѣтъ „нищо, нищичко, ни голо много здраве“. Слѣдъ 4—5 години баба Минчовица „за да оправи чедото си на една страна“, иска „да прати книга до владиката, та да се разпуснатъ. Ала Гена ка рече: не бива, та не бива“.

Умира и баба Минчовица, оплакана, ожалена, като ни една майка; Гена остава сама въ прѣхлупената, западнала кѫща, нѣма вече „за кого да работи и за кого да се грижи, и, отъ непосилна тегота и самотия, тя отива да дири мѫжа си въ Русчукъ, гдѣто той се прибралъ отъ Влашко и държи гостилница. Тамъ намираме Гена „облѣчена въ граждански дрѣхи, които ѝ даватъ другъ изгледъ, ала въ лицето тя си е сѫщата: сѫщитѣ весели очи, въ дъното на които опитното око лесно разпознава дълготрайна печаль и тѫга, сѫщото простодушно и открито лице, по което често, често прѣмине нѣкаква сѣнка и го прѣвърне въ угрижено и укахърено; и бръчкитѣ по челото сѫщитѣ, само по-вече станали!“ А че на Гена и въ Русчукъ при мѫжа ѝ не се разведря челото, не се махва тѫгата отъ очитѣ, ние разбираме още отъ първа срѣща съ Марина: „погледътъ му е не веселъ, не миловиденъ или простодушенъ, а тежъкъ, правъ и остъръ, такъвъ, дѣто, като погледне човѣка, приковава го на мѣстото; студенина вѣе отъ лицето му“. Въ кѫщи тукъ, както въ начало на село, той нагодява всичко отъ хубаво по-хубаво; но мѫжъ и жена си оставатъ два раздѣлни мира, дори едничкото имъ дѣте, Токо, е слабо звено помежду имъ; гласътъ на бащата, както и погледътъ му, не сгрѣва, а свива сърдцата имъ; майката е петимна за сладка и весела дума, ней не трѣбватъ прѣмѣни, градскийтъ животъ, безъ който Маринъ не може, ней не е по сърдце. Тя би прѣдпочела пѣшъ, а не съ файтонъ, както реди мѫжъ ѝ, да изпрати до близката скеля свойтъ съселянинъ, свиждането съ когото и изпращането пробиватъ на мигъ многогодишната кора: покъртена, съ просълзени очи неволно тя издава онова, що тъй ревниво е таила въ дънъ-душа: „Не ща му прѣмѣната. Азъ бихъ била по-благодарна да съмъ си съ простъ сукманецъ, съ евтина филибелишка кърпица и боса, ама да съмъ си въ село, и той да е тамъ и да е веселъ и засмѣнъ, както ми се менъ обича“. Но на часътъ се довзема и бърза да заглади изреченото: — „Мило ми е леля, па ми е драго, че те повидѣхъ и че ще носишъ много здраве майци си и на всички роднини и комшии. Много здраве имъ кажи и отъ Токо, и отъ бае си Марина. Кажи имъ, че и той е много добрѣ. Ти не гледай леля, че той е такъвъ мълчаливъ и като навжсенъ, той е инъкъ много добъръ и много хубаво си живуваме. Азъ сега ми малко дожалѣ, че тебъ те изпращамъ, та такова — а то азъ съ бае ти Марина не мога да се нахваля. Той и Току колко се радва и колко го обича. Ти така кажи, че сме все хубаво и добрѣ“. — Света лъжа, издумана съ сдавенъ гласъ при тръгванието на парахода. И до край тя остава вѣрна на себе, на свойтъ дългъ. По характеръ, по духъ Гена наумява най-хубавитѣ женски образи на народната поезия. — Горска теменужка, смазана подъ тежъкъ кракъ, все продължава да пръска нѣженъ, сладъкъ дъхъ. — Наредъ съ Марина, Веселинъ изправя прѣдъ насъ Гена простодушна, трудолюбива, весела, пжргава, съ звънливъ смѣхъ и гласовити пѣсни, проникната цѣла къмъ своитѣ близки съ любовь свѣнлива, безъ фрази, но дълбока, трайна, неизмѣнна, — горделива само, кога иска да скрие отъ чуждо око болкитѣ на своето сърдце, до край търпѣлива, безропотна подъ брѣмето на свойтъ кръстъ, въ изпълнение на суровийтъ дългъ въ живота. Тие черти отъ положителенъ характеръ, — които Веселинъ изважда на явѣ, като ни кара да назърнемъ въ Гениното убито сърдце и да подслушаме стона на нейната наболѣла душа, — сж наши национални черти, присжщи намъ, и на мжже, и на жени въ по-благороднитѣ типове отъ нашето племе: на мжжетѣ и въ тѣхната общественна дѣятелность, на женитѣ — въ тѣснийтъ семеенъ домашенъ кжтъ. Историята на нашето Възраждание ни изрежда цѣла върволица скромни труженици, проникнати съ гореща любовь и трѣзвенно, спокойно съзнание на свойтъ дългъ къмъ събратята; търпѣливи, упорити въ постиганието на завѣтни — не кой знае, какви всѣкога широки, но всѣкога наврѣменни, близки до сърдцето на народа — идеали. Тие смиренни ратници на общественното поприще по душевенъ строй сж братя на Гена, смиренна, съ осланено сърдце, беззавѣтно прѣданна на свойтъ дългъ. Въ наши дни на усилно прѣходно врѣме, всрѣдъ атмосфера, напоена съ дъха на всички — ама на всички, безъ да пробираме, цвѣтя на европейската култура, намъ като че ли прѣдстои наново борба за спазвание на свѣтлитѣ национални черти, грижовно скѫтани и уцѣлѣли прѣзъ вѣковнитѣ бури и страдания на мрачното робство. Нека се надѣемъ, че българката на новото врѣме ще се отърси отъ общийтъ щемедъ, и, облагородена душевно, поддигната умствено, ще умѣе да оцѣни оставеното намъ скѫпо, запечатано съ безчетъ жертви, наслѣдство, и нѣма да остави да заглъхне въ насъ народнийтъ духъ, тоя светъ завѣтъ на нашето страдно минало, когато добритѣ българе и българки — всѣкий въ своята сфера — умѣели безъ шумъ и безъ озъртки за похвали и награди да изпълняватъ своитѣ человѣчни длъжности. Само тогава безъ страхъ можемъ да гледаме на нашата бѫднина.

(Край).

U. C. BERKELEY LIBR
C04777536